

Märt Väljataga

Eesti romaan 2019

Romaan — see on peegel, millega jalutatakse mööda teed.
Stendhal

Kunstiliselt ebaõnnestunud realistlikul teosel võib olla vähemalt inimest või ühiskonda eritleva uurimuse väärtus. Temas võidakse ka siis leida hinnatavaid tähelepanekuid inimliku psühholoogia või seltskondlike vahekordade alalt, kui ta kompositsioon on ebakunstiline ja stiil puiselt igav.

Selle vastu on kunstiliselt ebaõnnestunud romantiline teos täiesti vääritud. Tema ained, tegelased ja sündmustik ei paku kellelegi tõelisuse huvi. Täpsuse asemel leiame temas üldistust ja tõelisuse asemel illusiooni. Suutmata äratada meis eetilisi või esteetilisi elamusi, jääb ta vaid mõttetuks sõnadekoguks.

Tuglas

Kirjanduse aastaülevaadetel on „Loomingus” pikk traditsioon. Juba ajakirja esimese aastakäigu esimestes numbrites, 1923. aasta aprillis-mais tegi esimene toimetaja Friedebert Tuglas 1922. aasta kirjandusest ülevaate, millest „jutustava proosa” käsitlus hõlmab kolmandiku. Selles peatutakse kolmel romaanil, paaril jutul ja seitsmel jutukogul. Kokkuvõtteks ütleb Tuglas: „...see on kurb ülevaade. Kolm-neli tööd välja arvat, pole selle kirjanduse olemasolu kuidagi õigustet.”

Järgmine toimetaja Jaan Kärner lahutas aastaülevaated proosa- ja luuleülevaateks (1927, 1928). Raamatuproduktiooni avardades laienesid proosaülevaated Johannes Semperi ajal omakorda eraldi ülevaadeteks romaanist ja lühiproosast. Hilisematel aastatel on ülevaated mõnikord ka ära jäänud ja mõnikord koondunud taas üldisteks aasta ilukirjandustoodangu vaatlusteks. Nõukogude ajal anti veel viisaastakuülevaateid.

Raamatustatistikast

Nüüd oleks aeg proosaülevaated taas spetsialiseerida. Viimane ametlik raamatustatistika käib 2017. aasta kohta ja näitab algupärast ilukirjanduslikku proosat sisaldavate raamatute arvuks 232.¹ Arvatavasti oli 2019. aastal see arv mõnevõrra suurem ja selle hulka kuulub umbes 130 romaani. Täpse hulga tuvastamine on romaani mõiste ähmaste piiride tõttu niikuinii võimatu.

Raamatukogukataloogid Ester ja Urram ei ole otseselt mõeldud statistika pidamiseks. Nende märksõnastik ja otsisüsteem on ka kaunis järjekindlusetud.

---

¹ 2017. aastal ilmunud 1365 ilukirjanduslikust raamatust oli algupärandeid 556, nendest luuleraamatuid 146, lastekirjandust 182, draamat 8 ja proosat 232 nimetust. <https://www.nlib.ee/et/trukitoodangu-statistika>. Täna Kehra raamatukogu abi eest raamatute soetamisel.

Parema puududes läheb neid aga kasvavast trükitoodangust ülevaate saamiseks järjest rohkem tarvis. Kõige imelise kõrval, mida Elnet, Rahvusraamatukogu ja teised raamatuasutused on viimasel ajal teinud, tekib tunne, et kataloogimiskunst käib alla. Mille üle täpsemalt viriseda? Valdonna „kirjandusteadus. ilukirjandus. rahvaluule” märksõnastik on suures Eesti märksõnastikus (EMS) tohutult vohav, sisaldades umbes tuhat mõistet („absurdist” „ülistusluuleni”), kuid viisis, kuidas neid kataloogimises rakendatakse, puudub süsteem. Näiteks nii mõnigi raamat, mis on kataloogitud märksõnaga „armastusromaanid” või „mereromaanid”, on jäetud kataloogimata märksõnaga „romaanid”, seevastu teised raamatud on kataloogitud nii žanri kui ka alamžanri nimetusega (eristatakse umbes neljakümmet romaaniliiki). Esteri otsingumootor ei võimalda eristada esmailumisi kordustrukkidest ega tulemuste hulgast võrguteavikuid välja sorteerida (Boole'i operaator MITTE ei funktsioneer). Inimesi, kes korralikest raamatustatistilistest tööriistadest puudust tunnevad, võib meil olla küll kõigest tosina ringis, aga otseste huviliste vähesuse tõttu ei tohiks seda valdkonda hooletusse jätta. Kui entroopia peatamiseks midagi ei tehta, siis see süveneb.

Ülevaate ülesanne

Aastas 232 proosaraamatu läbilugemine oleks ühele inimesele koormav, isegi mõtetu ülesanne — eriti kui pole selget ettekujutust, milliseid vilju peaks see töö andma. Milleks žanriülevaateid vaja on (lisaks väärika traditsiooni jätkamisele)? Ülevaade peaks kirjeldama-kaardistama aastatoodangut autorite, teemade, vormide ja võtete löikes. See peaks ka n-ö võtma žanri temperatuuri, hindama selle tervislikku seisundit ja tooma esile kõnekaid muutusi. Näiteks vaadeldes kahe järjestikuse aasta, 1933. ja 1934. aasta romaane, mida oli tosinkond kummaski aastas, võis Ants Oras esimesel aastal kurta, et „eriti suurt eelistust leiab ikka veel agulimiljöö”, aga järgmisel aastal sai ta kergendatult hingata: „Hää, et meil hakatakse pääsema agulikirjanduse nõiarangist!” Niisiis tuvastas ta eesti romaani arengus midagi olulist: agulimiljöö (laiemalt naturalismi, vaesusekujutuse) tõusu ja languse. Romaan kui olemuselt mimeetiline žanr, mööda maanteed kantav peegel, kõneleb midagi ka ühiskonna meeolude ehk ajavaimu kohta. Seega võiks romaani temperatuuri mõõtmine anda ühtlasi alust järelduseks ühiskonnateadvuse kohta. Romaan on ka masinavärk lugeja tunnete ja mõtetega manipuleerimiseks ning sellekohased võttedki võivad aastast aastasse vastavalt moele varieeruda.

Seisundi hindamise eelduseks on varasemate andmete olemasolu ning ettekujutus sellest, mis on žanri puhul üldse normaalne, millised on nõrkusenähud, mis on tavaline, mis erakordne. Neid andmeid võiks põhimõtteliselt saada eelmistest ülevaadetest, kui need lähtuksid sarnastest põhimõtetest ja taotleksid sama: kirjeldada ülevaatlikult autoreid, teemasid, võtteid ja vorme. Ülevaate tegemise sügavam eeldus on aga see, et fraas „eesti romaan” ei osuta lihtsalt üksikautorite üksikteoste mehaanilisele summale, vaid mingile läbipõimunud süsteemile või eneseküllasele elusorganismile, mis aastast aastasse muutudes säilitab järjepideva identsuse.

Ülevaate ülesanne saab olla ka raamatute põgus arvustamine üksteise järel — ühtesid teistega võrreldes ja esile tõstes. Kuna suurem osa praegust kirjandustoodangut jääb trükis arvustamata, saaks suur aastaülevaade seda puudust natuke korvata. Arvustusliku ülesande juurde käib soovituslik — anda lugejatele vihjeid, mida mullune toodang sisaldab ja millega sellest tutvuda tasub. Niisiis kirjeldav, hindav, võrdlev, arvustav, soovitav ülesanne.

Kuidas piirata ainet?

Kõigi nende ülesannetega on raske hakkama saada. Aga ärgem veel heitkem meelt. Olgugi et proosaülevaade on seekord õnnestunud kitsendada romaaniülevaateks, käis ka umbkaudu 130 romaania tutvumine mulle üle jõu. Jõudsin läbi vaadata kõigest natuke üle viiekümme. Ülejäänute hulgas on nii romaane, mida oleksin tahtnud kätte saada (P. I. Filimonov, Hargla, Meres, Liias, Pikner, Urge jt), kui ka neid (peamiselt krimižanri kuuluvaid), mille hankimist lükkasin teadlikult edasi. Lühikese ajaga suure hulga romaanidega tutvumisel — viimasel kuul lugesin 3 kuni 4 raamatut nädalas — on imelik psühholoogiline mõju: tegelased ja stseenid hakkavad kokku sulama; tolerantsus loetu suhtes kasvab ning diskrimineerimisvõime langeb.

Juba 1923. aastal tunnistas Tuglas: „Kuid kahtlemata pole mu ülevaade täielik. Nõnda tean ma vähemalt, et G. Paalberg on avaldand veel ühe raamatu „Herta” ja Kivilombi Ints terveni kolm: „Jüri Rumm ja õnnetu taluneiu”, „Kadunud tütar ehk salaurka ohver” ja „Ilus Armilde ehk neegrite võimuses ja Türgi vangis, ühe Tallinna neiu eluvintsutused”. Kuid ma pole neid raamatuid kätte saand, ja mul pole ka põhjusi arvata, et nad Eesti proosat eriliselt rikastaksid.” Miks polnud Tuglasel põhjust seda arvata? Küllap ta oli tuttav vastavate autorite muude töödega või hindas raamatud väheväärtuslikuks nende pealkirja, arvustuste ja kuuldu põhjal.

Kas on veel viise, kuidas enne lugemist otsustada, millist raamatut võtta, millist jätta? Hollandi kirjandussotsioloog Susanne Janssen avaldas aastail 1997 ja 1998 ajakirjas „Poetics” kaks artiklit, millest esimeses uuris, mille alusel valivad kriitikud uudiskirjandusest välja arvustamisväärse, ja teises, mille alusel kujuneb ühe autori tuntus ja maine teisest kõrgemaks. Saadud järeldused olid kaunis masendavad (ehkki jätvavad kahtluse, kas need on andmete ja arutluskäigu põhjal ikka päris õigesti tuletatud). Nimelt leidis Janssen, et eksperdid kalduvad minema kindla peale ning raamatute valimisel võtavad arvesse peamiselt tekstiväliseid asjaolusid, eelkõige kirjastuse mainet ja kaaskriitikute hinnangut. Oma teises artiklis selgitas Janssen välja, et kirjaniku ja tema loomingu maine ja staatus sõltub peamiselt ajakirjanduslikust tähelepanust ning see omakorda loominguvälistest asjaoludest: autori kirjandusvälisest tegevusest, tema žanride mitmekesisusest, avalikest esinemistest kriitikuna ja esseistina, enesest rääkimisest, osalusest kirjandusinstituutides. Olgu muuga kuidas on, paistab, et Eestis ei mängi kirjastuse märk raamatute maine ja arvustatavuse puhul praegu suuremat rolli. Ülejäänud oletused võivad ka siin paika pidada, kuigi ei usu, et põhjusseosed oleksid ühesuunalised: kas mõne kirjaniku maine on kõrge sellepärast, et ta figureerib palju avalikkuse ees, või figureerib

ta palju avalikkuse ees sellepärast, et ta maine on kõrge? Igal juhul annavad aasta-ülevaated võimaluse avastada ka autoreid, keda muidu ei märgataks. Järgnevas jääb see võimalus küll täiel määral kasutamata, sest ligi 70 romaani jäi lugemata. Ja isegi kui vähe tuntud raamatud on oma vähest tuntust väärt, tasuks ülevaadatel seda enam neidki materjalina kasutada. Kunstiliselt nõrku raamatuid maksab paradoksaalsel kombel lugeda just nimelt suurel hulgal: ainult hulgakesi võivad need midagi ajavaimu ja kirjanduse seisundi kohta öelda.

Kui kirjastust ja arvustatust ei saa raamatu kvaliteedimärgina pimesi usaldada, kuid füüsiline lugemissuutlikkus sunnib materjalikogumit ikkagi kitsendama, siis leidub valikuvastutuse hajutamiseks muidki võimalusi. Üks oleks piirduda romaanidega, mille väljaandmist on rahaliselt toetanud Kultuurkapitali kirjanduse sihtkapital, s.t selle seitsmeliikmeline ekspertide nõukogu. Kui usaldada Urrami kataloogi, siis 130 mullusest romaanist on kulka toetanud pisut rohkem kui veerandit (35). Kas seda on palju või vähe? Tundub, et just parasjagu, ja kui toetust andes ongi eksitud, siis rohkem väheväärtusliku toetamise kui väärtusliku mittetoetamise poole. (Mul pole ka teada, kas kulka toetuseta ilmunud, kuid seda väärinud teoste väljaandmiseks on toetust üldse küsitud.) Sellegipoolest jääb lõplik raamatuvalim meelevaldseks ja kallutatuks, koosnedes lisaks kõrgema mainega raamatutele veel paarikümnest, mis sattusid kätte juhuslikult. Viimaste hulgas oli ka mõni üllatav leid.

Peavoolukirjandus, žanrikirjandus

Kirjanduse sihtkapital deklareerib, et ei toeta kommertsväljaandeid ja harrastuskirjandust. Mõlemad mõisted on muidugi ähmased. Nende abil püütakse juba ette tõrjuda odavat sensatsiooni, pealiskaudset meelelahutust, algajalikke katsetusi, lihtsalt halba toodangut. Varasematel aegadel üritas sihtkapital välistada ka ajaviitekirjanduse toetamist. Lisaks ähmasusele oli selline kitsendus ka ebaõiglane — miks peaks hea ajaviite seadma juba ette halvemasse seisut kui igava eksperimentaalsuse?

Kuigi terminid ujuvad, on kirjanduspildi korrastamises juurdunud „peavoolukirjanduse”, „kirjandusliku kirjanduse” või „kõrgkirjanduse” vastandamine sellele, mida nimetatakse žanri-, ajaviite-, massi-, populaar-, kommerts- või triviaalkirjanduseks. Eristus hakkas kuju võtma juba XIX sajandi realismi aegu, mis püüdis elutruuduse nimel hüljata seikluslikku, põnevat, kokkusattumustel rajanevat intriigi ja idealiseeritud karaktereid, ning see süvenes modernismi ajal, mis püüdis romaanist üldse teha midagi luulesarnast. Vastanduse esimene pool on kõrgemini hinnatud kriitikute silmis, teine on populaarsem lugejate seas; esimene peaks justkui olema etteaimamatum ja otsingulisem, teine peaks järgima juba teada-tuntud žanrimalle. Vanasti suhtusid need kaks teineteisesse umbes nagu kunst ja käsitöö.

Aga iga termin on siin natuke eksitav ja rõhutab vastanduse kummagi liikme puhul ainult mõnda üksikaspekti. „Kirjanduslik kirjandus” kõlab tautoloogiliselt, „peavoolukirjandus” eeldab, nagu oleksid kirjanduse kese ja äär jäädavalt paika pandud, „kõrgkirjandus” ja „triviaalkirjandus” kannavad kallutatud väärtushinnangut. Vastanduse teise poolde kuuluv ei tarvitse tingimata lahutada meelt, viita

aega, paeluda ostjasse. See võib ajada tõsiseid sotsiaalkriitilisi ja eksistentsiaalseid asju ning olla kaunis elitaarne (näiteks teatud osa ulmest). Ka nn peavoolukirjandus võib olla etteaimatav, klišeelik või siis kriitikutele arusaamatu. Viimasel ajal ongi hakatud üle saama eelarvamusest põnevike, krimiromaanide ja ulme suhtes. Vastanduse mõlema liikme vahel leidub nii õnnestunud kui ka äpardunud hübriide. Lugeja köitmise nimel konstrueerivad ka nn peavoolukirjanikud oma romaanide liikuma panijaks mingi põneva intriigimootori, näiteks kriminaalse süžee; teisalt saavutavad „žanrikirjanikud” oma mõju tihti just žanriootusi nurjates.

Kaudlugemine

Kui Tuglas pidas 1922. aasta proosatoodangust õigustatuks ainult kolme-nelja raamatu olemasolu, siis nii väikese valimi põhjal ei saanudki ta midagi üldistada: „Kirjanduse üldine ilme on seevõrd ebamäärane ja segane, et selle järele ka mingit tuleviku arenemisjoont ei või aimata.” Kui üldkogum on 130 (või lausa 230) raamatut, on pilt jälle liiga kirju ning seda on ühel inimesel raske läbi töötada. Mõningast abi võiks aga anda nn kaudlugemise meetod — kirjandussotsioloog Franco Moretti juurutatud lähenemisviis, mis teoste läbi- ja lähilugemise asemel piirdub suurte tendentside tuvastamisel sekundaarsete allikatega: bibliograafiate, kataloogide, teatmeteoste, tekstikorpuste ja ülevaadete andmetega.

„Kaudlugemisel” saavad abiks olla Esteri ja Urrami kataloogi žanrimäärangud ja Urramise kogutud lühikirjeldused ja sünopsised, olgu näiteks järgmised katked:

„Väikse maakooli õpetaja kolib pärast pensionile jäämist ühest Eesti servast teise, et vanaduspõlves oma lastele lähemal olla. Ta planeerib maalt ära kolimist hoolega ette ning loodab, et saab aleviku kortermajas inimeste keskel elades veel ühe elu, et väärikalt vananeda. Kuid oma suureks üllatuseks peab ta taluma hoopis midagi sellist, millega polnud arvestanud — kiusamist.”

„Noor ja edukas ajakirjanik Eleanor tunneb, et elus on midagi, mida ta lapsepõlves teadis, kuid mille ta nüüdseks on ära unustanud.”

„29-aastasele Kätlinile, kes töötab sööklas toidujagajana, tehakse pöörane ettepanek: asuda maineka raamatukirjastuse juhiks koos väljavaatega teenida kümneid, heal juhul sadu tuhandeid eurosid.”

„Anu on küll edukas äris — ta on turundusagentuuri omanik ja tegevjuht —, ent kodus kisub kõik järjest rohkem kiiva.”

Nende põhjal on võimalik saada mingi pilt 2019. aasta romaanide miljööst ja peategelastest, mõnikord ka süžetüüpidest, ning lahterdada teoseid liikidesse ka siis, kui kataloogimärksõnad kitsamat žanrimääratlust ei sisalda. „Kaudlugemise” põhjal paistab, et mullu ilmus umbes 15 ajaloolist ja 15 krimiromaanide (sealhulgas paar ajaloolist krimiromaanide), ulmeromaane oli vähemalt 6 (koos noortele mõeldud fantaasiaromaanidega poole rohkem). Sama palju oli armastus- ja erootikaromaane, mis on ujuvamate piiridega žanr, sest armastus ja muud sugudevahelised suhted

on romaanis kui niisuguses peaaegu kohustuslik element. Noorteromaane oli tosin ringis, neist mitu fantaasiaromaani. (Auto)biograafilisi romaane oli teist sama palju. See tähendab, et kõikidest romaanidest umbes pool kuulub enam-vähem väljakujunenud žanrikirjandusse. (Tõsi, sellist liiki nagu biograafiline romaan žanrikirjanduse tavanimistus ei kohta.)

Olmeromaan

Kitsamas mõttes žanrikirjanduse alt jääb välja üks kõige viljakam romaaniliik — see, mis 1970.—1980. aastatel ristiti olmekirjanduseks. Mõiste juurde on kirjandusloolased viimasel ajal tagasi pöördunud, keskendudes peamiselt olmeromaanis kujutatud sugudevahelistele suhetele. Kuid nii omaaegne kui ka XXI sajandi olmekirjandus ei tegele kaugeltki ainult nais- või sooküsimustega. Lisaks nendele (armastus, abielu, laste saamine ja kasvatamine, kius, vägivald, lahutus) käsitleb see toona ja käsitleb ka nüüd niihästi põlvkondade ja sõprade vahelisi suhteid, suhteid töökohal, inimeste kokkupuuteid ametiasutustega, kinnis- ja vallasvaraga, äritegemist ning suhtumisi „päevateemadesse”. Seesugune olmekirjandus sarnaneb suuremate ambitsioonide puudumise ja lugejale pugemise poolest žanrikirjandusega, aga ei järgi populaarkirjanduslikke žanrireegleid. Sageli on see justkui seltskonnakomöödia ilma huumorita, masendav meelelahutus, pingevaba põnevik, kuritööta kriminull, armastuse ja õnneliku lõputa *romance*, karakteri arenguta kujunemisromaan, ilma selge sihita tendentskirjandus. Olmeromaanid sisaldavad ka žurnalistlikke, programmilisi või satiirilisi loenguid küll seksuaalsest ahistamisest, küll poliitilisest korrektsusest, küll ajaloost ja rahvusküsimusest, majanduslikust toimetulekust, vahel spirituaalsetest püüdlustestki.

Koletised, nikerdised

Henry Jamesilt pärineb kuulus määratlus XIX sajandi vene romaanidele — Tolstoi ja Dostojevski meistriteoste, aga ka Melville'i „Moby Dicki” kohta: laiad lõdvad lohmakad koletised (*large, loose, baggy monsters*). James pidas silmas seda, et neid mahukaid tekste ei toeta selge kondikava, konflikt, suletud struktuur ja siht. Kuid tollases vene kirjanduseski leidis autor, Ivan Turgenev, kes viljeles midagi vastu pidist ja läänelikumat: lõpetatud intriigiga elegantseid ideeromaane. Selliste kohta võiks kasutada sümmeetrilist (ja hinnanguvaba) silti „saledad kenad nikerdised”.

Ka eesti romaani saaks tõmmata laiale liistule, mille ühes otsas on lohmakad koletised („Mahtra sõda”, „Tõde ja õigus”, „Tuuline rand”) ja teises otsas kenad nikerdised („Mäeküla piimamees”, „Kõrboja peremees”, „Rõõmulaul”). Skaala esimene ots on aga olnud märksa enam koormatud. Ka 2019. aasta toodangu põhimassi moodustavad pigem vabalt kulgevad, harali sündmustikuga, laialivalguvad, ilma selgema kondikavata, alguse, keskpaiga ja lõputa, hakatuse, pingetõusu, kulminatsiooni ja lahenduseta romaanid. Sellised on näiteks Mudlumi, Riismaa, Ivanovi, Raudvere, Uustulndi jt „koletised”. Kuid nende kõrval pole sugugi vähe

„nikerdisi”, mis mahult ja haardelt ei tarvitse väga kitsad ollagi, näiteks Aleksejevi, Helme, Jakobsoni, Kivastiku, Kivirähki, Luitsalu, Piret Raua ja Peedu Saare romaanid. „Nikerdised” on filmipärasemad, „koletised” meenutavad seriaale.

Žanrikirjanduse ja „peavoolukirjanduse” üks erinevusi seisneb erinevas tähtsuses, mida neis omistatakse lõpetatud intriigile, sündmustikule, süžeele. Žanrikirjandus on üldjuhul narratiivsem, s.o dünaamilisem, sündmuste- ja üllatusterohkem. Muidugi peab see nõnda olema eelkõige põnevike ja krimijuttude puhul, vähemal määral ulmes ja *romance*’is. Lugeja on valmis andestama dialoogi ebaloomulikkust, karakterite lamedust, kirjelduste abstraktsust, stiili klišeelisust, kui ainult intriigitegevust motiveeritult edasi veaks ja viiks lahenduseni, milles teksti sisse poetatud vihjed saaksid seletuse, seintele riputatud püssid teeksid pauku. Taunitud on aga liiga uskumatus, ebatõenäosed ja motiveerimata süžeevõtted, nagu juhuslikud pealtkuulmised, kokkusattumused, seletamatused, kõrgemate jõudude sekkumised. Peavoolu-, aga ka olmekirjanduses on tähtsusevahekord teine: intriig pole enamasti eesmärk, vaid loo kooshoidmiseks hädavajalik abivahend, silmapaistmatu nagi, mille otsa riputada tegelased, nendevahelised konfliktid, eluvaatlused, suured sõnumid.

Mulluses romaanis võib näha, kuidas robustne intriig varjutab mõnikord peeneid üksikstseene (näiteks Taavi Jakobsonil). Andrei Ivanov on pannud oma „lohmaka koletise” aistingulist taaka vedama kriminaalse intriigi, mis on selleks otstarbeks nõrk ja mõjub viimase hetke lisandusena. Jaak Jõerüüt alustab romaani klassikalise põnevikuna, mis lubab poliitilist vandenõu. Kujutatud poliitilise intriigi kokkukukkumine tõmbab endaga kaasa kogu romaani intriigi. Paul Raud ja Peedu Saar käivad ühe intriigina välja peategelase kadunud sõbra otsinguloo või surmapõhjuse tuvastamise, kuid ainult Saar vaevub lubadust ka kuidagi lunastama. Piret Raul ja Susan Luitsalul kukub tegevusliinide kokkusõlmimine kõige paremini välja, kusjuures viimasel on niite, mida kokku sõlmida, rohkem.

Enamik romaane kulgeb vabamalt, järgimata ranget intriigiskeemi. Tegelased neis elavad, ärkavad, söövad, suhtlevad, lähevad lahku, kolivad, töötavad, saavad kokku, soetavad lapsi, leinavad lähedasi jne. Sageli hakkab enne ühe pisiloo lõppemist idanema juba mitu järgmist. Näiteks Uustulndi, Raudvere, Sanderi, ka Aleksejevi paksudes sarjades vaheldub olmeepisoodidega mitu omavahel ajas katuvat intriigi (tekitades lugejas küsimusi: kes tegi? kes keda? mis kellest saab?). Nende romaanisarjade üksikkõited pole komponeeritud iseseisvate tervikutena; mõnel määral on tarvis tunda varasemaid osi ning oodata uusi kõiteid, et teada saada, kuhu lugu lõpuks välja jõuab. Ühte kõitesse mahuvad ära mullused „perekonnasaagad” (Einberg, Nielsen, Peterson), mille ajaline ulatus varieerub ühest põlvkonnast terve sajandini. Säärast panoraamset kompositsioonitüüpi, milles algul arendatakse iseseisvaid tegevusliine, et need järk-järgult kokku põimida, esineb von Graubergil, Helmel, Ivanovil, Jõerüüdil, Luitsalul, Nõul, Maniakkide Tänaval jt.

Esimeses isikus jutustamine oli 2019. aastal kaunis haruldane, seda esines Aleksejevil, Kivirähkil (päevikuromaanina), Lambil, Peedu Saarel, Uusil, osalt ka Ivanovil ja Skulskajal. Üksvahe lausa moeks saanud olevikuajas jutustamist täheldasin ainult Aleksejevil, Davidjantsil ja Uusil. Söandaksin ettevaatlikult üldistada, et mulluses ro-

maanis oli suhteliselt vähe vormieksperimente, subjektiivsuse rõhutamist minajutus- tuse ning elamuslikkuse süvendamist olevikuaaja abil. Suhteliselt palju leidis puänteerit- tud või ümara intriigiga „nikerdisi”. Võib-olla on romaani kui käsitöö tase tõusnud?

Ajarännud

Mullu ilmunud romaanidest on üle poole meeste kirjutatud. Naised ja mehed vil- jelevad kaunis erinevaid žanre, teemasid ja laade ning raamatu autori soos pole pea- aegu kunagi võimalik eksida. Mullu oli ajalooline romaan enam-vähem üleni meeste ala. Ajalooline romaan on Läänes olnud peamiselt žanri- ehk meelelahutuskirjandus, ida pool on see seadnud enesele kõrgemaid eesmärke. Mulluses produktsioonis oli sel- ges ülekaalus žanrikirjandus. Ühe konventsiooni järgi teeb romaani ajalooliseks see, kui kujutatud sündmused leiavad aset põlvkond enne autori sündi. Sealt alates ulatusid mulluste ajalooromaanide sündmused tagasi kuni XI sajandisse ning fantaasiaromaani kujul isegi pronksiaega, tegevuspaigad laiusid Tallinnast Königsbergi ja Lähis-Itta.

Indrek Einbergi perekonnasaaga „Uudiseid Nebošovost” jääb ajapiiridelt aja- loolise romaani servale, selle sündmused algavad enne Esimest maailmasõda, kuid lõpevad aastatuhande vahetusel. Peategelaseks on hiidlane Liisa, kes abiellub sak- sastunud kodanlasega, küüditatakse Siberisse, tagasi tulles abiellub NKVD-lasega jne. Liisa kõrval jälgitakse tema õe ja lapsepõlvesõprade läbipõimunud saatusi. Krii- tilistel hetkedel sekkuvad sündmustesse hundid. Üks mentaliteediloolises mõttes tähelepanuväärne motiiv mulluses romaanitoodangus olid suhteliselt inimlikud või vähemalt demoniseerimata NKVD-lased, KGB-lased, punaväelased; neid figu- reeris ka Uustulndil, Raudverel, Nielsenil. Motiiv hundist kui inimese (naise) pari- mast sõbrast läbib **Mari Tammari** kaunis verevaest ja didaktilist, kuid ülesehituselt leidlikku fantaasiaromaani „Hundihüüdja”, mis seisab folkloorsete väärtuste ja juurte poole tagasipöördumise eest.

Mingi elulooline, kuigi seikluslikuks töödeldud põhi on arvatavasti olemas kahel põnevikul, mis viivad lugeja 1980. aastatesse. **Lembit Uustulndi** mereromaan „Ava- meri. Kalamehe mõrsja” on sarja teine köide, mis otsi kokku veel ei tõmba. Teema- deks on salakaubavedu, kassi ja hiire mäng KGB-ga, tööalased konfliktid, armastus ja seks. Kõike sedasama, aga märksa suuremates kogustes pakub **Harry Raudvere** „Hüüdnimi Eestlane”, millest ilmus kaks peaaegu 700-leheküljelist köidet ja neilegi on oodata lisa. See on üks meeldejäävamaid avastusi 2019. aasta proosast. Romaan jutustab noore raamatupidaja ja santehniku Toomas Jugapuu ettevõtmistest Novgo- rodi oblasti kolhoosis 1980-ndate algupoleel. Siin on üksikasjalikke olustikupilte, töö- probleeme, pornograafiat, armastust, kriminaalset põnevust. Tegelaste galerii ulatub lüpsjatest KGB ohvitserideni, platnoidest parteilaste ja õppejõududeni. Peategelase vastupandamatu karisma ja libiido panevad kõiki tema teele sattuvaid naisi ennast talle raamatulike lausetega ja muudel viisidel avama. Lugejad, kellele on meeldinud Silver Anniko „Rusikad” (millest ilmus mullu tsensuurikärbeteta kordustrukk) ja Va- hur Afanasjevi „Serafima ja Bogdan”, peaksid nautima ka Raudvere kaasakiskuvaid telliskive, mis oma paksusele vaatamata ei mõju kaugeltki liigsõnalistena.

Arne Nielsen „Kolmkandi” on harrastajalikum ja grotesksem pornograafiasugemetega perekonnasaaga nõukogudeaegsest maaelust. Eriomaselt reipal viisil talutab see meid läbi poole sajandi sündmuste ühes Tartu lähedases talus. Tegelaste kaudu tutvustatakse eksperimentaalseid peremudeleid ja demograafilisi projekte: kahe mehe ja kahe naise pidamist, samasoolist kooselu jms.

Helga Nõu „Ingel ja idioot” on maagilis-realistlik tondilugu eestluse järjepidevusest — sellest, kuidas üks rootsi poiss hakkab ajas rännates läbi käima oma eesti vaarisaga. Romaanis on teravmeelseid süžeeäänakuid ning ilmekaid pilte kultuuridevahelistest arusaamatustest ja perekonnasuhetest. (Ühes Borgese „Pierre Menard’i” laadis kõrvalsüžees asub peategelane uuesti kirjutama eesti kirjanduse klassikat.) Romaani lõpu poole hakkavad kirkad tegelastevahelised stseenid üha enam asenduma ajalooengutega ja paljulubavalt alanud lugu kipub venima.

Kui Helga Nõul pakub ajas rändamisele seletust Kanti filosoofia ajast kui meelelisuse vormist, siis **Mart Kivastiku** „Taevatrepis” võimaldab minevikku rändamist Webbi kosmoseteleskoop. Nõnda saab hiliskeskeakriisis vaevlev Tartu teenistuja Ulf hakata uuesti külastama 1970-ndate keskpaika, kui ta oli kolmeteistkümnenda-aastane. Õigupoolest jääb Ulfi ängi põhjus mõnevõrra segaseks, nagu ka see, mida head ta oma noorusajast lõpuks leiab, sest XXI sajandiga võrreldes on ka 1970-ndad ahistavad, ainult et teistmoodi: lisaks murdeea muredele veel vene poiste, miilitsa ja spordimehest isa terror. Romaanis on esindatud Kivastiku novellidest tuttavad voorused: täpne dialoog, napp sõnastus, kaasahaaravad olukorrad, kord piinlikud, kord liigutavad argielustseenid, nostalgia vanade asjade järele, ekstsentrilise suguvõsa mahakäiv hiilgus ja peresuhted, kunstnikud ja loomad, igatsus ehedate elamuste järele, sissevaated teismelise hingeellu, kahetsus käest lastud võimaluste ja kurbus tuhmuva elusära pärast.

Ajalugu kui kaootiline keeris on otsesõnu teemaks **Andrei Ivanovi** ambitsioonikas „Isevarki kalmistu asukates” (venekeelne esmatrükk 2018), mis kujutab kolme tegelase kaudu kolme põlvkonna vene emigrantide probleeme Pariisis — sõjajärgsetel aastatel ja 1968. aasta maisündmuste aegu. Aistingutes ja tajudes püherdajana on Ivanov truu nabokovlane ning tema romaan toob nüüdiskirjandusest meelde ühe teise suure nabokovlase, iirlase John Banville’i, iseäranis tema Cleave’i triloogia (mille kaks esimest osa „Varjutus” ja „Surilina” on ilmunud ka eesti tõlkes). Banville on tehniliselt osavam, aga tema tegelaste äng ja valu jäävad tihtipeale selgelt motiveerimata. Seevastu Ivanovil on need kodumaatuse kogemusega igati motiveeritud. Ivanovi suurehitis ei seisa kuigi hästi koos ning, nagu öeldud, selle külge poogitud krimisüžee ei vea kogu massiivi lõpuni välja. Oma tõsiduse ja ambitsioonikuse poolest kuulub Ivanovi suur romaan aga viimase aja proosa kõige kõrgemasse tippu.

Mart Sanderi „Litside” kolmas osa hargneb Saksa aja alguses. Sarjale on oodata jätku. Sündmusi ja põnevust jagub ning lugemishoogu ei pidurda ka klišeerohke stiil. (See on laiatarbekirjanduse üldisem häda, isegi kui kirjutatakse üsna sõnasäästlikult, pikitakse teksti ohtralt klišeetid. Väljendi „veekalkvel silmad” leidsin enam kui kümnekonnal autoril.)

Maniakkide Tänav „Newtoni esimese seaduse” sündmustik areneb XIX

sajandi Maavallas ja Leedus. Tegu pole küll ajaloolise, vaid alternatiivajaloolise aurupunk-seiklusromaaniga. Meie piirkonna poliitiline liigendus ja teaduslik-tehniline areng on romaanis teistsugused, kui peavoolu ajaloost teada. Romaanis on oma poliitiline intriig ja kosmosereisi plaan. Ajajärgult ja fantaasialaadilt sarnane, kuigi mitte nii alternatiivajalooline on **Kaur Riismaa** „Väike Ferdinand”, mille tegevus areneb XVIII sajandi keskpaiku Preisi- ja Saksimaal. Eesti seosed on minimaalsed, kuigi kahel tegelasel on sinne päritolu. Raamat kujutab kahe Preisi kaupmehe ettevõtmisi Kolmanda Sileesia sõja aegu. Maailm alles hakkab valgustuma ja tundeelu avanema; loodusteadus on alles noor ja fantastiline. Mööda maad rännates võib kohata hiiglast. Põhilooga on omakorda seotud eellugu Toobiti raamatust ja järellugu Dresdeni pommitamisest Teise maailmasõja ajal. Kuigi ümarat tervikut lugu ei moodusta — jäädes „Simplicissimuse” laadis lohmakaks koletiseks —, leidub selles virtuoosseid ja küpseid lehekülgi, Jaan Krossi pastišše, jämekoomikat ning iseäranis liigutavaid pereelustseene. (Riismaa igati küpse ja viimistletud keelega romaan, nagu paljud teisedki nooremate autorite kirjutatud, teeb paraku selgeks, et sõnavorme „hiiglaseid” ja „lõppeb” tuleb vist lõpuks hakata aktsepteerima ka kõrgkirjanduses. See võitlus on läbi. Kahju.)

Jaanus Prii „Taassünd Lahetagusel” jutustab kapten Bellingshauseni ja pastor Luce kohtumisest XIX sajandi alguse Saaremaal; **Ain Küti** „Risti soldati mõistatus” on selsamal ajal Sagadi mõisas hargnev krimilugu. **Arvo Valtoni** „Maa jääb paigale” kõneleb Põhjasõja-aegsest ellujäämisest. **Raivo Seppo** „Tuulte pärijanna” jutustab XV sajandist. **Erkki Koorti** „Veritasu Tartus” on XIV sajandist. **Meelis Liivlaiu** „Rannaküla tark” on muistsest priiuseajast; **Tuuli Tolmovi** fantaasiaromaan „Neetud taevakivi” hilisest pronksiajast. Siin lõigus nimetatutest olen lugenud ainult pooli ning loetud kuuluvad stiililt Andres Saali ja Eduard Bornhöhe aega.

Tiit Aleksejevi ristsõjaromaani „Müürideta aed” tegevus hargneb XI sajandi Süürias. Nii nagu Riismaalgi seosed Eestiga puuduvad. Tegu on kolmanda osaga sarjast, mis sellega veel ei lõpe. Romaani on võimalik lugeda varasemaid osi tundmata, kuid omaette tervikut see ei moodusta: lõpuosas avatakse uusi intriige ja tuuakse sisse uusi tegelasi. Võib arvata, et kõikide otste kokkusõlmimiseks ja lõpuks Jeruusalemma jõudmiseks kulub autoril veel oma pool tuhat lehekülge. Hoolimata asjaolust, et „Müürideta aed” on fragment lõpetamata tervikust, on see meeolult tervik. Aleksejev on osanud romaani komponeerimiseks vajaliku uurimistöö sujuvalt sulatada romaani kunstilis-kujundlikku tekstuuri. See on tähelepanuväärne saavutus, kui arvestada, et hämmastavalt paljudes mullustes romaanides on kasutatud joonealuseid märkusi. Minu silmis tähendab see materjalile allajäämist, autori oskamatus oma teadmisi romaanimaaailma sulatada. „Müürideta aias” on loodud veenev poetiline, stiliseeritult romantiline (vahest pisut anakronistlikult mõjuva spirituaalse armastusliiniga) maailm, mida tasakaalustab rõhuv reaalpoliitika. Olustikudetailid on elementaarsed ja ajatud; masside psühholoogiat ja manipuleeritavust kujutavad stseenid mõjuvad üht-aegu ajastukohaselt ja tänapäevaselt. Tasub hoida pöialt, et sari õnnestuks perfektse lõpuni viia — kohtugem järgmisel aastal siis juba Jeruusalemmas.

Grotesk ja ulme

„Ajaloolise” romaani kummaline alaliik oli mullu Pätsi-romaan, mis oma kahes avalduses, *Olev Remsul* ja *Urmas Vadil*, kuulus burlesksesse absurdi. Mõlemad romaanid põhinevad ümber töötatud näidenditel. (Kolmandat, Uido Truija teost pole saanud lugeda.) **Olev Remsu** „Buraševo hullude” absurd on asjatundlikum, võib-olla ka naljakam ning kontseptuaalsem, mängides totalitarismi ja hullumeelsuse paralleeliga. **Urmas Vadi** raamat jäi koolipoisilikuks pidurdamatuks pullitegemiseks, kus lustakate olukordade kuhjamisega keeratakse vint väsitavalt üle. Asjaolu, et Konstantin Pätsi kurvast elulõpust on saanud kirjandusliku jämekoomika aines ja Pätsi kujutatakse kirjanduses kohaliku kuningas Ubuna, paneb igatahes mõtlema. Teemasse tee rajajad, Ervin Õunapuu „kurb fantaasia” „Määritud hinged” (2001) ja Mart Kivastiku näitemäng „Kostja ja hiiglane” (2018) polnud esimese presidendi suhtes küll sõbralikumad, kuid võtsid tema isikut mõnevõrra tõsisemalt.

Ajaloolisest romaanist juba kaugele eemaldudes, kuid oma grotesksuses haakub Pätsi-fantaasiatega **Jelena Skulskaja** „Piiriarmastus” (venekeelne esmatrükk 2017), õhuke ja vaimukas tekst, mis koosneb vähemalt kolmest komponendist. Kõige huvitavama osa moodustavad teravmeelsed tõlgenduslikud esseed vene klassikast (Puškinist, Gontšarovist, Tšehhovist jt). Nende kõrval tutvume vampiiruse mitmekesiste vormidega Tallinna vene teatris ning saame jälgida, kuidas areneb minategelase kirjutatav filmistsenaarium Tallinna venelase ja Peterburi venelanna õnnetust armastusest. Elegantselt kirjutatud raamatukese kerguse alt võib tabada tõsisemaidki teemasid, nagu kultuuride dialoog ja konflikt, vene ja Eesti vene maailma lahkukasvamine.

Paavo Matsini „Kongo tango” on metamorfoosromaan, mille peadpööritava sündmustiku käivitavad Londoni Towerist pagevad rongad, neid asub jahtima ingel, kelle lööb lõpuks põgenema surematu võlur krahv de Saint Germain. Taevaolendeid kannustavad tegutsemismotiivid jäävad surelikele lugejatele küll suurelt jaolt mõistetamatuks. Romaani tugevuseks on mõned naljakad stseenid ning lummavad kohapildid, eriti Inglismaalt, Kairost ja Brüsseli kongolaste getost. See on osavalt kirjutatud raamat, mille sihti ja mõtet on raske tabada. Aga absurd ei saagi ju otsesõnu mõttekas olla ning meie absurdse aja võrdkujuna võib sellel olla ka sügavam tähendus.

Miljöö poolest muinasjutulisem on **Paul Raua** allegooriline ja maneerlik „Kellata torn”, mille peatükke saab lugeda iseseisvate novellidena. Sidusat tervikut neist ei moodustugi. **Silly Jaanuse** muinasjutt „Tähesadu apelsinipuul” katkestab igasuguse kontakti käegakatsutava reaalsusega ja aforismidest pakitsev tekst viib universumi kaugetesse kohtadesse ja sillerdavatesse metsadesse. **Mikk Pärnitsa** „Must mägi” ja **Kersti Kivirüüdi** „Deemonitaltsutajad” on mõlemad täitsa naljakad noortepõnevikud. Mõlemad illustreerivad ka üht mullusele ulmele omast tendentsi: mida enam seostuvad ulmelood kohaliku reaalsusega, seda paremad nad enamasti on. Pärnitsa lugu, mida kriitika on kuidagi valuliselt vastu võtnud, hargneb nõukogudeaegses Eestis ja toob mängu Uku Masingu astraalkeha. Kivirüüdi vapper viisik tegutseb Kambja ja Ülenurme ühendatud vallas, kus püüab peatada kristliku ususekti võimuhaaramist. **Joel Jansi** „Tondilaterna” tegevus on algul istutatud Elva olustikku,

kuhu paralleelreaalsus saadab oma agendid, kes hakkavad elvalasi zombistama. Lugu on kaasahaarav seni, kuni see Elvas püsib. Raamatu teise poole lahingukirjel- dused enam sama põnevad ei ole. Seevastu **Margaret Kalmu** „Poolpäris” hargneb äratuntavate kohatunnusteta reaalsuses, kuid see pole ainus põhjus, miks romaan zombistatud kunstnikuneiuust abituks jääb.

Kättepuutunud ulmeromaanidest oli kõige meisterlikum siiski **Peeter Helme** „Haakrist ja ajarelv”, milles Eesti, täpsemalt Revali olustikul on ainult kõrva- line roll. Romaan kujutab sündmusi 2053. aastal, kui alternatiivne ajalookäik on natsiimpeeriumile allutanud suure osa maailmast, sealhulgas Põhja-Ameerika. Pärast füüreri surma käib natsiriigis lakkamatu ametkondlik sisevõitlus. Ameerika vastupanuvõitlejatel õnnestub ajamasina abil pöörata ajalookäik peaaegu teistsu- guseks, s.t meile tuttavlikuks. Raamatu õnnestumisele tuleb kasuks, et pole taker- dutud teaduslik-tehniliste detailide ülemäärasesse kirjeldamisse ja seletamisse, kuid vähene füüsika-sõnavara loob usutava mulje. Tehnoloogiast tähtsam roll on romaanis siiski poliitilistel ametkondlikel konfliktidel, milles jääb lõpuks peale se- niseist mõnevõrra inimnäolisem fašism.

Elulood

Oma elust kirjutajad kasutavad dokumentaalsuse ja fiktsionaalsuse vahel balans- seerimiseks mitmesuguseid võtteid. Enamasti kirjutatakse kolmandas isikus, jutus- tamise ja jutustatu vahelist distantsi rõhutades, üritamata lugejat kuidagi sündmus- tesse kaasa tõmmata või luua illusiooni, nagu oleks lugejagi kujutatud sündmuste kaastunnistaja. **Tarmo Teder** on pannud oma *alter ego*'le nimeks Jaan Mõtus ning äratuntavalt teisendanud ka muude reaalsete isikute (Boris Saabas, Olavi Pesti, Jaanus Tamm, Hannes Varblane jpt) nimesid. Autobiograafilise sarja teine köide algab peategelase kuueteistkümnendaastaseks saamisega ning lõpeb otsusega kolida Saaremaalt Tartusse. Vahepeale jäävad Tallinna tehnikumis õppimine, alkoholism, liiminoosutamine, juhutööd, boheemlus, hullumaja ja loomade vedamine. Kõik see on kuidagi hall, üksluine ja kurb. Võib-olla oleks raamat võitnud sündmuste karmimast selekteerimisest ja dramatiseerimisest, olgugi et selle hinnaks võinuks olla autentsuse ja aususe kaotamine. Kui juba peategelase nime on muudetud, siis võinuks ju fiktsionaliseerimise, heroiseerimise, romantiseerimise teel kaugemale minna. Ka noore Mõtuse kirjanduslikesse ja filosoofilistesse ambitsioonidesse või- nuks Teder kuidagi kaastundlikumalt või entusiastlikumalt suhtuda.

Enam-vähem samast ajajärgust, 1970-ndate teisest poolest, räägib **Ustav-Esko Mikelsaare** „Kasvataja”. Materjal tundub veel rikkalikum ja huvitavam kui Tedrel: paranoiline õhkkond Tartus ja Nõo internaatkoolis, haritlaste läbikäimised, kultuuri- elu, huvi paranormaalsete nähtuste vastu, KGB, seltskondlikud ja perekondlikud suhted, abiellumine, isaks saamine. Aga seda materjali pole osatud töödelda ning töötlemata kuju ei tee selle esitust spontaanseks. Üks sündmus ei eristu selgelt teisest, olulised ja ebaolulised juhtumid on läbisegi, puudub pinge ja dramatism, mida saa- nuks tagantjärele töölusega tekitada. **Nikolai Baturini** prosimeetrum „Maskide de-

filee” esitab luuletustega vahelduva tagasivaate autori erakordsele elukäigule: lapsepõlv Võrtsjärve ääres, kooliaeg Viljandis, pikk sõjaväeteenistus Kaspia mere laevastikus, elu Siberis geoloogi ja jahimehena. Tegelasel on mingi jungiaanliku kontseptsiooni põhjal stiliseeritud „maskideks”, näiteks Baturin kõneleb iseenesest kui „ME MASKIST”. Sellega harjub lugemise käigus küll ära, kuid vahetut kaasaelamist jutustatuga selline manierism segab. **Mihkel Tiks** nimetab „Krimmi vangis” ennast Vanameheks; naistegelased kutsuvad teda küll Mihkliks. Kaheosalise teose esimene, mullu ilmunud pool kõneleb Vanamehe elust Krimmis aastatel 2006—2014. Mullustest oma elu töötlejatest kirjutab Tiks kõige paremini. Näitekirjanikuvilumus tuleb esile mõnes pikas dialoogis peategelase ja tema sõbrannade vahel. Tiksil jätkub Vanamehele kui statsionaarsele suhteturstile ka (enese)iroonilist pilku ning raamatu meeldejäävamad kohad on need, kus too naistelt nina pihta saab. Aga ka „Krimmi vangile” tulnuks kasuks mõningane üldistamine, olulise ja ebaolulise eristamine. Saritutvujate sekelduste kirjeldused muutuvad pikapeale üksluiseks ja lugeja kaotab vahelduvate Mašade, Oksanade, Oljade, Marinade ja Irade seas järje. Vaheldust naissuhetele pakuvad Vanamehe võitlused Ukrainas bürokraatiaga oma kinnisvaratehingute vormistamise nimel.

Nii nagu Raudvere Novgorodi-romaan viitab Tiksi Krimmi-romaan sellele, et eesti meeskangelase seksuaalsete vallutuste kujutamiseks kipub meie väike kodumaa kitsaks jääma ning tarvis on hõlmata idaterritoriume. Vene (või laiemalt idaslaavi) tegelased eesti romaanis on juba mõnevõrra läbiuuritud teema. Kui mõni aeg tagasi seostusid need kas võõrvõimuga või spirituaalsete pürgimustega, siis mullu eelkõige seksuaalse eneseleidmisega.

David Vseviovi „Elulugu. Kaks esimest nädalat” ei ole tegelikult üldse elulugu, vaid kuulub selgelt fiktsiooni valdkonda, isegi kui kujutatud tegelastel on tõsielulised vasted. See sisaldab grotesksete karakteritega vaimukaid lugusid 1940-ndate lõpust ja ka hilisemast ajast. Vseviov on hea jutustaja, aga lõpetatud tervikut neist üksiklugudest ei moodustu. Tahaks loota, et temagi kirjutab raamatule järje. **Anu Jänese** kooliromaan „Kaugel tuikas tähesilm” belletriseerib autori ema juhtumusi Tartu koolitüdrukuna 1930-ndate lõpul ja on südamlük sissevaade tollase kultuuritahtelise noorsoo püüetesse.

Kui romaani määratleda pikemat sorti fiktsioonina, jutustusena väljamõeldud tegelaste väljamõeldud juhtumustest, siis eelnimetatud biograafilised teosed on romaanipäraseid eelkõige kolmanda isiku kasutamise, pikemate dialoogide, tegelaste siseelu rekonstruktsioonide ja fiktsionaalsete tegelasnimede poolest. Jutustaja ja jutustatu vaheline distants on kõige väiksem Tiksil, aga temagi jääb kaugemale säärasest tõsielufiktsioonist, mille on toonud moodi norralane Karl Ove Knausgård ja milles luuakse mulje jutustamise ja jutustatu samaaegsusest.

Romaani määratlusest jääb juba kaugemale **Andrus Kasemaa** „Vanapoiss”. See on naljakas diatriib ja misantrooplik invektiiv moodsa eesti elu vastu. Esimeses isikus kõneleja on piisavalt stiliseeritud, et teda soovi korral reaalsest autorist eristada, kuid „Vanapoisisse” polegi püütud mahutada mingit sündmustikuga lugu. (Dostojevski oma „Ülestähendustes pöranda alt”, mis on laadilt sarnane jauramine, on näiteks pidanud vajalikuks jutustada ka mõned väikesed lood.) **Tõnu Õnnepalu** triloogiat „Mujal kodus” on küll määratletud romaanina, aga see venitab žanri-

piirid juba liiga laiaks. Need raamatud pole ei fiktsionaalsed ega narratiivsed. Mis mõistagi ei kahanda Önnepalu vabalt veereva mõttelõnga, tema vaatluste ja tähelepanekute võlu. „Pariisis” püüab ta taas tabada oma veerandsajanditagust mina, „Aaker” sisaldab muu hulgas vastuolulisi mõtisklusi välisest maailmast. Vilsandi-aineline „Lõpmatus”, mille pooled nimisõnad on suurtähega, kisub maneerlikuks ja abstraktselt kogemuskaueks, mõjudes ebasiiralt.

Armastus ja seltskond

Armastus ja seltskondlikud suhted on romaanižanri peaaegu kohustuslikud elemendid ja peaaegu kõik juba nimetatud raamatud tegelevad ka nende temadega. Edusammud soolise võrdõiguslikkuse teel ning privaatse politiseerumine on nüüdismaailma arengusuunad, mis ei saa jääda romaanides kajastamata. Õigupoolest on romaani traditsiooniline pinnas nende küsimuste jaoks hästi ette valmistatud. Kriitiline realism tõi ju sageli intiimsuhete kujutamisse üldisi poliitilisi küsimusi, nagu seisuslik ja varanduslik ebavõrdsus ning sellega kaasnev vägivald. Meenutatagu või Eduard Vildet, kellele privaatne oli alati poliitiline ning ühiskondlik vägivald ja ülekohus laienes ka seksuaalsfääri. Võib-olla XXI sajandi erijoon on sellise võimuvektori ümberpööramine: mitte et avaliku elu ülekohus laieneks eraellu, vaid üldise ülekohtu idud ongi eraelus, mehe ja naise vahelises ebavõrdsuses ja vägivaldas.

Otseselt perevägivallast jutustab **Dagmar Lambi** „Ü nagu üksikema”. Füüsilisest haiget tegemisest on siin õigupoolest vähe, aga seda veenvam pilt luuakse sellest, kui raske on väikese lapse emal nurjunud abielust välja tulla ning kui subtiilsetes vormides võib avalduda abielumehe võib-olla kavatsematugi terror. Kangelanna üritab saavutada emotsionaalset ja majanduslikku sõltumatust, kuid romaani lõpp jätab otsad lahti. **Birgitta Davidjantsi** noortejutt „Armastuseta” kõneleb nn toksilis-romantilisest armastusest ehk kõrgetest ja ebarealistlikest ootustest, mida teismelised tüdrukud võivad armastuse kohta hellitada, ning tüüpidest, kes selliste ootustega manipuleerivad. **Eia Uusi** „Tüdrukune” on eelmistest laiahaardelisem: autor on enda ette kuhjanud rohkem ülesandeid ja teemasid, kui läbi töötada jõuab. Siin on juttu valimispoliitikast, murdeea traumadest, ahistamishirmudest, naiskõsimusest mitme kandi pealt, poliitilisest füsioloogiliseni, biseksuaalsuse tärgamisest jm. Seltskonnaveestlusena vormistatud arutlused MeToo-liikumise ja laiemalt soolise võrdõiguslikkuse üle hakkavad oma didaktilisuses venima. Õpetlikku kuivust aga tasakaalustavad mõned head joomingustseenid ning huvitav kõrvaltegelane, kelle kaudu näidatakse, kuidas domineerimissuhe ei ole üksnes meeste ja naiste vaheline teema, vaid ilmneb ka naiste ja põlvkondade vahel.

Taavi Jakobsoni „Õnnelik prints” on kummaline, psühholoogiliselt veenev lugu üksikema ja tema poja vahelisest armastusest. Natuke kahju, et see on pandud tüürima küllaltki etteaimatava kriminaalse puändi poole, mis jääb lõpuks domineerima osalt liigutavate, osalt perverssete üksikstseenide ja dialoogide üle. **Peedu Saare** „Mailased” on huvitav katse taaselustada Oskar Lutsu sentimentaalsete jutustuste vaimu XXI sajandil. Saare jutt toob juttude „Karavaan”, „Kirjad Maariale”

ja „Harald teotseb” dekadentliku meeleolu meie aega: sama tegevuspaik, sama sentiment, sarnane mõistatuslik ihaldatav ja saatuslik sfinks-naine, kellele jutustus on samamoodi pika kirjana adresseeritud. Seejuures ei mõjugi lugu kirjandusloolise pastišina, sest tundeid — ootust, igatsust, tülpimust, meeleheidet, enesepettust ja künismi — kujutatakse usutavalt, ehedalt ja spontaanselt. Kogu see tunnete möll on leidnud saleda vormi.

Jaak Jõeriüdi „Poliitiline daamikinnas” algab paljulubavalt kui poliitiline põnevik riigireformist. Dialogid on viimistletud, mõni tegelane kõneleb Tammsaare, teine Baricco lausetega, kolmas kasutab Savisaare stiili. Satiir diplomaatide snobismi nagu ka pretensioonika eesti maailmakirjaniku jm tegelaste aadressil on peen. Paraku ei hakka põnevik tööle, riigireform (Eesti Vabariigi asendamine Suur-Tallinnaga) kukub läbi ning koos sellega laguneb romaan üksiktseenideks, tegelaste sammudel puudub motiveering. (Millise ülesandega läheb suurpartei jurist Stockholmi suursaadiku juurde, peale selle, et nad teineteisesse armuda saaksid?) See, mis olnuks andestatav žanrikirjanduses, s.t põnevikus — snobism, kaubamärgid, diplomaatia müstifitseerimine —, pole seda enam siis, kui romaan osutub „peavoolukirjanduseks”.

Katriin Fischi „Lubaduste lennurada” on omakorda nagu „Poliitilise daamikinda” paroodiline teisik. Romaan ei luba küll poliitilist põnevikku, vaid *romance*’i, ning selle lubaduse see suurel määral täidab. Ka selle romaani tegelasel on kirjanduslikud ambitsioonid ja spirituaalsed pretensioonid. Ta kõneleb aforismides ning leiab tõiste intriigide kaudu lõpuks iseenda ja oma armastuse.

Piret Raua „Verihurmade aed” ja **Susan Luitsalu** „Ka naabrid nutavad” kalduvad seltskonnakomöödia kanti. Raual on tegevuse keskmes pereajakirja toimetuse, järgitakse selle kahe töötaja, peatoimetaja ja kujundaja pürgimusi ja äpardusi. Argielule n-ö teise plaani andmiseks on romaan kaunistatud lüürilise sümboolikaga.

Luitsalu on satiirilisem. Tema romaan võimaldab sõna otseses mõttes näha seda, mis toimub koduakende taga. Malbe õelusega on kujutatud Tallinna-lähedase uusrajooni jõukamapoolsete tegelaste argielu ja suhteid: tõusiklikkust, komplekse, edevust, rumalust, paranoiat, omavahelisi võrdlusi, spirituaalseid pürgimusi ja materiaalseid ambitsioone ning mõistagi perevägivalda. Usutavalt on kujutatud seda, millist rolli mängib nüüdisinimese motiveerijana sotsiaalmeedia — perefoorumitest Instagramini. „Ka naabrid nutavad” on hästi komponeeritud ja psühholoogiliselt läbinägelik aja viiteromaan. Võib-olla on stsenaaristika õppimise ja õpitu rakendamise võimalused hakanud mõju avaldama ka romaanile — meenutatagu, et lisaks Luitsalule on stsenaaristitaust ka eelmisel aastal Kultuurkapitali romaaniauhinna pälvinud Martin Algusel ning mõne aasta eest romaaniga debüteerinud Andris Feldmanisel.

Margit Petersoni „Üksinda maailmas” on tõepäratute süžeeäärakutega muinasjutt, milles vapper tütarlaps suudab karikatuurselt öela ema ja kaksikõe kiuste lõpuks õnne leida. **Jüri v. Graubergi** „On vaja rääkida” jälgib paralleelselt kibestunud isa ning tema täiskasvanud poja ja tütre tegemisi töökohal. Romaan lõpeb matuse ja kahe pulmaga. **Maria Lepmaa** „Oled paremat väärt” jutustab sellest, kuidas egoism, püsisuhetest ja lastest hoidumine sunnib naist eluõhtul oma valikuid kahetsema.

Kunstipürgimused

Kui kevadel värsketesse romaanidesse süvenesin, hakkasid kuju võtma mõned üldistavad hüpoteesid, mis kolmveerand aastat hiljem enam kinnitust ei leidnud. Algul sattus üksteise järel ette mitu teost, milles püüeldi kusagile ära, kas ajas tagasi või ajatutele kujutlusmaadele, samuti oli mitut puhku teemaks kunsti ja loovuse, fantaasia ja reaalsuse vägikaikavedu ehk, Juhan Liivi sõnu kasutades, „võitlus tõe Kalevi ja luuleingli vahel”. Sellise üldtendentsi alla saanuks viia Andrus Kasemaa mässu käibetõdede vastu, Urmas Vadi ulakaid ajalootravestiaid, Mart Kivastiku pagemist minevikku, Paavo Matsini populaaresoteerikat, isegi Helga Nõu ja Kaur Riismaa rändamisi ajas. Lõppmuljes selline üldistus hajus. Ometi jäid sellest pinnale kaks tähtsat romaani vaimlistest-kunstilistest pürgimustest.

Andrus Kivirähki „Sinine sarvedega loom” on pigem romaani mõõtmeisse laiendatud novell XX sajandi alguse noorest kunstnikust Oskarist, kelle tööd katavad Oskar Kallise loominguga (1892—1918). Loovuse, lolluse ja nooruse suhted on olnud üks Kivirähki püsitemasid. Oskari päevikumärkmete protest argipäeva vastu on stiililt kohati äravahetamiseni sarnane Kasemaa vanapoisi omaga. Oskari saginevad pagemised kujutlusmaailma, milles ta kohtab ja joonistab üles Kalevi-poega tema muinasriigis, kannavad sügavat rahvuslik-poliitilist mõtet. Oskar ei rahuldu Õpetaja laikmaaliku naturalismiga, vaid soovib rahvusvaimuni jõuda mitte reaalsust üldistades, vaid otseteed ideaalmaailma tungides. Nii võib romaani algupoole tekkida aimus, et teos tüürib järjekordseks kingituseks Eesti Vabariigile tema sajanda sünnipäeva puhul — tänu Oskari loovatele jõupingutustele jõuab Kalev lõpuks koju oma lastel’ õnne tooma ja toob omariikluse. Nii kroonulikuks aga Kivirähki lugu ei lähe, vaid teeb nii mõnegi pöörde, kuigi raamatu keskpaigaks on lõpp juba aimatav. Peategelase lihtsale meelele vaatamata on „Sinine sarvedega loom” mõtteküllane raamat kunstist, müüdist ja rahvuslikkusest ning väärriks süvenenud tõlgendusi — see oleks justkui loodud lahtimõtestamiseks Hasso Krullile.

Mudlumi „Poola poisid” jutustab vaimsete pürgimuste tõusust ja vaibumisest, isiksuste vahelisest keemiast ehk samuti loovusest, lollusest ja noorusest. Kultuuri-elu kujutava võtmeromaanina astub teos võrdväärsena ritta, kus seisavad juba „Endspiel”, „Hiired tuules”, „Via regia”, isegi „Punased nelgid”. Mudlum aga on kasutanud kummastavat trikki, mis hakkab pikapeale isegi tööle: ta asetab reformierakonnaaegse Eesti stagnatsiooni Brežnevi-aegsesse Poola olustikku. Sellise ülekande tõttu jääb ühiskondlik ja aineolustik küll mõneti abstraktseks, kuid seda kompenseerib Mudlumi eriomane oskus kirjeldada interjööride ja esemete kaudu hiilgavate perekondade allakäiku. Need justkui maagilis-realistlikuks stiliseeritud perekonnaportreed on siiski ainult üks kõrvalisem osa romaanist.

Raske on aimata, kuidas mõjutavad erinevad taustateadmised romaani lugemist. Undi ja Muti mainitud romaanide puhul pole võimalikel prototüüpidel suuremat tähtsust, Semperi teosele tuleb nende mittetundmine kasuks, Kõivu-Vahingu raamatut pole aga taustu aimamata vist üldse võimalik lugeda. Ma ei usu, et Mudlumi teost saaks mõttekalt lugeda loona poola poistest mingil täpselt

määratlemata stagnaajal. Samas loodan, et seda saab lugeda, teadmata vähimatki kunstikoondisest ZA/UM ja selle liikmetest. Sest probleemid, millest juttu — enesehävituse ja eneseteostuse, mugandumise ja ühiskonnaparandamise, rahateenimise ja õnneotsimise pinged —, on ju niihästi universaalsed kui ka ajastuomased. Struktuurilt on „Poola poisid” tõeline lohmakas koletis Henry Jamesi mõttes. Meelelisele, käegakatsutavale poolele lisandub kaalukas ideeline külg (mida kriitikas on alahinnatud): mõttetihedad debatilised maailma parandamise võimalikkuse üle stagnatsiooni tingimustes. Romaani meelelis-kaemusliku ning ideelis-vaimse külje vastandust kordab raamatut läbiv pinge kultuuriliste pürgimuste ja laste kantseldamise vahel. See annab õigustuse isegi ühele esmapilgul irdukiskuvale peatükile „Kasia”, mis jutustab muust tegevusest täiesti väljajääva üksikema vintsutustest oma lapse kõhukinnisusega. „Kui suurt viha ta ka Adami ja teiste temataoliste vastu ei tundnud, oli laps ometi midagi niisugust, mida ükski filosoofia ei asenda.” Võib-olla see ongi raamatu võtmelause.

Mõni kokkuvõtlik märkus

Kuigi leidub ulmesse, fantaasia- ja ajalookirjandusse kuuluvaid erandeid, on eesti romaan oma ainestikult ikkagi suuresti eesti romaan. Eesti kirjanikud ei tooda „rahvusvahelist kirjandust”, mis näis globaliseerumise kõrgaegadel maad võtvat ja millega kaasnes kohaliku reaalsuse eksotiseerimine, abstraherimine, karikeerimine, inimsuhete taandamine moraalsele klišeedele. Isegi õnnestunud žanrikirjandus kaldub olema Eesti-keskne.

Meie elu süvenevat politiseerumist oletades oli romaanide poliitiline angažeeritus pigem väike. Poliitilises plaanis kõige huvitavam teos oli vahest hoopis „Müürideta aed”. Mainida tuleks siiski ka Jaak Jõerüüdi, Kersti Kivirüüdi ja Eia Uusi romaane. Silma jäi ka püüdlus ränka minevikku kas naerdes ületada (Pätsi-farsid) või nostalgiliselt romantiseerida.

Sarilugemise käigus tabas mind mitut puhku tunne, nagu oleks üks romaan teise teisik või paroodia. Tõusid esile sellised riimuvad paarid-kolmikud nagu Metsavana ja Riismaa, Vadi-Matsin-Skulskaja, Kasemaa ja Kivirähk, Nielsen ja Raudvere, Piret Raud ja Luitsalu, Fisch ja Jõerüüt.

Oletan, et fabuleerimise ja intriigistamise käsitööoskus on tõusnud, võib-olla tänu filmide kaudsele ja stsenaaristikaõppe otsesele mõjule. Sõnastusstiili kohta ei oska suuri üldistusi teha, kuid väike proovivõtt eeskätt ajaloolistest seiklus- ja fantaasiaromaanidest näitas, et stilistiline saleduskuur oleks eesti kirjandusele endiselt soovitatav. Romaanide keelde on jõudnud mitmed morfoloogilised nihked, mis on normipärased, kuid mida varem ilukirjanduses heaks ei peetud. Mõni kirjastus ei tunnista kõrvallause komasid ega isegi raamatu ilmunisaasta märkimist. Paksemates romaanides lähevad sageli tegelasnimed sassi, kuigi toimetaja on tiitlipöördele märgitud.

Romaanides, mis ennast tugevamini mällu vajutasid, avaldus mingisugune valu või paine — enamasti inim-, kitsamalt intiimsuhetes. Paraku kõige tava-

lisem romaane käivitav inimsuhe oli lihtsalt kius. Mingi valu või ängi olemasolu lisas kaalukust ka pealtnäha vormitulevärki taotlevatele tekstidele. Erineva tasemega nalja sai siiski ka.

Statistilistest andmetest saab järeldada, et eesti romaanil on lugejaid, sest kolmveerand ilmunust ei ole riiklikku subsidiumi saanud. Raamatukoguandmete põhjal jääb aga mulje, et ajaviite- ja olmekirjanduse hulgest eelistavad laenutajad sageli just seda osa, mis kriitikutele tundub saamatu. Fiktsioon, väljamõeldis oli mullu endiselt romaani peavool hoolimata sellest, et avangardsem osa autoritest nii Läänes kui meil on seda ületada püüdnud. Kuigi ühiskondlik moraal või häbitunne ei nõua enam tingimata, et kirjanik peaks raskete küsimuste karistamatuks ja halvaks panuta käsitlemiseks looma fiktsionaalse romaani ruumi, tehakse seda endiselt.

2019. aastal ilmus vähemalt tosin romaani, mille olemasolu pole kaugeltki õigustamatu — Tiit Aleksejevi, Peeter Helme, Andrei Ivanovi, Mart Kivastiku, Andrus Kivirähki, Mudlumi, Helga Nõu, Susan Luitsalu, Harry Raudvere, Peedu Saare, Jelena Skulskaja, Eia Uusi jt sulest. Kui arvestada proosat laiemalt, tuleks lisada vähemalt Andrus Kasemaa, Tõnu Õnnepalu, Margit Lõhmus ja Toomas Vint. Progress 1922. aastaga võrreldes on olnud märkimisväärne.

Aastal 2019 ilmunud romaanid

Aile Alavee „Tasakeelekaal, murumäemaa“, Heleilm
Tiit Aleksejev „Müürideta aed“, Varrak
Anu Allikvee „Suvine pööripäev“, Epifaania
Aleksandr Barinov „Kaltsakad ja komissarid“. Tlk Mait Eelrand, Tänapäev
Nikolai Baturin „Maskide defilee“, Ilmamaa
Birgitta Davidjants „Armastuseta“, Tänapäev
Indrek Silver Einberg, „Uudiseid Nebošovost“, Varrak
Artur I. Erich, „Saladuste varjud“, Canopus
Marje Ernits „Tiiu talu tütrekene“, Eesti Raamat
Marje Ernits „Kiusamine Eesti moodi ehk Üks elu veel“, Eesti Raamat
Marje Ernits „Oodatud laps“, Eesti Raamat
Marje Ernits „Jumalal ei ole aega“, Eesti Raamat
Koidu V. G. Ferreira „Domineeriv värv 2. Must“, Koitev
Koidu V. G. Ferreira „Domineeriv värv 3. Kastanpruun“, Koitev
P. I. Filimonov „Asünkroonujumine. Romaan-lahkuminek“. Tlk Ingrid Velbaum-Staub, Tuum
Katriin Fisch „Lubaduste lennurada“, Hea Lugu
Jüri v. Grauberg „On vaja rääkida“, M. Vidman
Indrek Hargla „Apteeker Melchior ja Pilaatuse evangeelium“, Raudhammas
Peeter Helme „Haakrist ja ajarelv“, Postimees Kirjastus
Sirly Hiiemäe „Jalgadega ajamullas“, Eesti Raamat
Andrei Ivanov „Isevärki kalmistu asukad“. Tlk Veronika Einberg, Varrak
Regina Jaakson „Kõige magusam vili. Alistumine“, Hea Tegu
Silly Jaanus „Tähesadu apelsinipuul“, R&A Varad
Taavi Jakobson „Õnnelik prints“, Postimees Kirjastus
Joel Jans „Tondilatern“, Lummur
Joel Jans, Maniakkide Tänav „Kosmose pikk vari“, Lummur

Jaak Jõerüüt „Poliitiline daamikinnas”, EKSA
Anu Jänes „Kaugel tuikab tähesilm. Koolitüdruku radu sõjajaeelses Taaralinnas”, Eesti Raamat
Mart Kadastik „Presidendi vastuvõtt”, Hea Lugu
Alexander Kadakas „Võiduka armee sõdur”, Kröösus
Marek Kahro „Ta tuleb läbi seina”, Pilgrim
Margaret Kalm „Poolpäris”, Eesti Raamat
Andrus Kasemaa „Vanapoiss”, Loomingu Raamatukogu nr 17—18
Hando Kask „Ketserid ja patused”, Tänapäev
Priit Kelder „Lugu”, Tore Kirjastus
Mart Kivastik „Taevatrepp”, Väike Öömuusika
Andrus Kivirähk „Sinine sarvedega loom”, EKSA
Kersti Kivirüüt „Deemonitaltsutajad”, Tänapäev
Kalle Klandorf „Palgasõdur. Neljas raamat. Agent vastu tahtmist”, [Cellarius]
Agnes Kolga „Jagatud saladused”, Tänapäev
V. L. Konn „Esimesed sada”, Hea Tegu
Erkki Koort „Veritasu Tartus”, Hea Lugu
Reet Kudu „Kuristikupealsed”, Kentaur
Ulvi Kullerkupp „Unistades õnnest”, Tänapäev
Carolín Kuuskmäe „Ekraani taga”, Varrak
Helen Käit „Hea ja kurja tundmise puu”, Tänapäev
Heli Künnapas „Valss Pärnu rannaliival”, Heli Kirjastus
Ain Kütt „Risti soldati mõistatus”, Hea Lugu
Siiri Laidla „Nõgesnurme”, Eesti Raamat
Dagmar Lamp „Ü nagu üksikema”, Pegasus
Risto Laur „Soodaranna saaga”, R. Laur
Ingrid Lekk „Pääsu lend”, Tänapäev
Aivar Lembit „Uurija, preester ja laulupidu”, Flagella
Maria Lepmaa „Oled paremat väärt”, Hea Tegu
Ivi Leps „Kõverpeeglikillud”, Tänapäev
Taavi Liias „Talibani pojad”, Hea Lugu
Meelis Liivlaid „Rannaküla tark ehk Käss muu”, Ammukaar
Susan Luutsalu „Ka naabrid nutavad”, Rahva Raamat
Maniakide Tänav „Newtoni esimene seadus”, Lummur
Paavo Matsin „Kongo tango”, Lepp ja Nagel
Triinu Meres „Kuigi sa proovid olla hea”, Varrak
Henn Risto Mikelsaar „Nõnda ka maa peal”, Eesti Raamat
Ustav-Esko Mikelsaar „Kasvataja”, Ilmamaa
Helene Moss „Cougar. Lisbeth”, Helene Moss
Helene Moss „Cougar. Võitlus”, Helene Moss
Mudlum „Poola poisid”, Strata
Margus Müür „Seitsmes kohtunik”, Majaan
Arne Nielsen „Kolmkandi”, Hea Tegu
Tiia Nightingale „Kirsi otsib meest”, Pilgrim
Jete Leo Norman „Maailm kontoris”, Argo
Helga Nõu „Ingel ja idioot”, EKSA
Margit Peterson „Üksinda maailmas”, Hea Tegu
Thor Peterson „Me kasvasime Maal”, Fantaasia
Helju Pets „Ära unusta mind. Meelespead. II osa”, Tänapäev
Tarmo Pikner „Piibutubakas. Esimene raamat. Erwini võrrand”, Euromaja
Jaanis Prii „Taassünd Lahetagusel”, Keelekaja
Eerik Purje „Puudutuse aeg”, Argo
Rein Pöder „Kättemaks”, Eesti Raamat

Mikk Pärnits „Must mägi“, Tänapäev
 Monika Rahuoja-Vidman „Mõrtsuka jahil“, M. Vidman
 Heldi Randver „Kella viie tee“, [H. Randver]
 Paul Raud „Kellata torn“, Tänapäev
 Piret Raud „Verihurmade aed“, Tänapäev
 Harry Raudvere „Hüüdnimi Eestlane 1“, Adepte
 Harry Raudvere „Hüüdnimi Eestlane 2“, Adepte
 Reeli Reinaus „Roosi märgi all“, Varrak
 Olev Remsu „Buraševo hullud“, Tänapäev
 Kaur Riismaa „Väike Ferdinand“, Vihmakass ja Kakerdaja
 Lille Roomets „Üks väike valge tuvi“, Tänapäev
 Liine Roos „Kirjad Kristoferile“, Eesti Raamat
 Kiiri Saar „Ella Ulrikese kadunud maailm“, Kentaur
 Märt Saar „Reamees Mürsupuu seiklused“, Saiapätsike
 Peedu Saar „Mailased“, Paradiis
 Mart Sander „Litsid. Naiste sõda. Kolmas raamat“, Literarity
 Adena Sepp „Juhused või siiski saatus“, Ersen
 Raivo Seppo „Tuulte pärijanna“, Eesti Raamat
 Jelena Skulskaja „Piiriarmastus“. Tlk Ingrid Velbaum-Staub. Luuletused tlk Eda Ahi, Originaalne Keskus
 Berit Sootak „Viimane hingelind“, Raudhammas
 Henri Zeigo „Hurda graal“, T. Kaalep, H. Zeigo
 Tiina Tamman „Vana armastuskiri“, Eesti Raamat
 Mari Tammar „Hundihüüdja“, Tänapäev
 Tarmo Teder „Kuuskümmend aastat hiljem. Mõtuse Jaani elu ja inimesed. II“, EKSA
 Mihkel Tiks „Krimmi vang I“, Tänapäev
 Urve Tinnuri „Õed“, Canopus
 Erik Tohvri „Elupõletajad“, ET
 Tuuli Tolmov „Neetud taevakivi“, Fantaasia
 Uido Truija „Eesti vabariigi presidendi Konstantin Pätsi vanglapäevik“, Kentaur
 Eet Tuule „Päevikukütid“, Eesti Raamat
 Eet Tuule „Tiivuline tunnistaja“, Eesti Raamat
 Eet Tuule „Kuristik raiesmikul“, Eesti Raamat
 Helve Undo „Juhus on saatuse alusmüür“, Kentaur
 Anneli Urge „Jokk ehk Juriidiliselt on kõik korrektne“, Pilgrim
 Eia Uus „Tüdrukune“, Postimees Kirjastus
 Lembit Uustulnd „Avameri. Kalamehe mõrsja“, Varrak
 Silja Vaher „Uuriija“, Hea Tegu
 Urmas Vadi „Ballettmeister“, Loomingu Raamatukogu nr 6—9
 Arvo Valton „Maa jääb paigale. Lugu Põhjasõja sündmustest Tartumaal“, Kirjastuskeskus
 Eha Veem „Leskede klubi. Postkast nr 4“, Tänapäev
 Eha Veem „Leskede klubi. Natali“, Tänapäev
 Eha Veem „Leskede klubi. Kadunud asitõend“, Tänapäev
 Tiit Viileberg „Elumuutused“, T. Viileberg
 David Vseiov „Elulugu. Kaks esimest nädalat“, Tuum
 Markus Väin „Illuminati“, Tänapäev
 Elme Väljaste „Pulmasurmasõit“, Tammerraamat
 Tõnu Önnepalu „Pariis“, EKSA
 Tõnu Önnepalu „Aaker“, EKSA
 Tõnu Önnepalu „Lõpmatus“, EKSA